

การจัดการระบบวารสารวิชาการไทย รัชใช้สังคมไทย

วิจารณ์ พานิช

ผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม

<http://kmi.trf.or.th>; vicharn@trf.or.th

การจัดการระบบวารสารวิชาการ เป็นการจัดการความรู้เริ่มสร้างสรรค์ จึงไม่สามารถจัดการได้โดยการบังคับหรือควบคุม แต่ต้องจัดการให้เกิดความรู้ความเข้าใจบนฐานของข้อมูล แล้วให้ระบบวิวัฒนาการไปเอง โดยใส่เงื่อนไขเพื่อกำหนดทิศทางของวิวัฒนาการ

ทิศทางที่พึงประสงค์ คือ คุณภาพเพิ่มขึ้น

และต้องเป็นคุณภาพที่สอดคล้อง และเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย

ตรงตามชื่อ “วารสารวิชาการไทย รัชใช้สังคมไทย”

โปรดอย่าเข้าใจผิดว่าเรากำลังจะเน้นการจัดให้มีวารสารวิชาการใหม่เพิ่มขึ้น

จริง ๆ แล้ว วารสารวิชาการในประเทศไทยมีจำนวนมากเกินไป และด้วยคุณภาพ เราอยากพัฒนาไปในทางที่กลับกัน คือ ลดจำนวนวารสารลง แต่ให้เป็นวารสารที่มีคุณภาพสูงขึ้น

ระบบวารสารไทย รัชใช้สังคมไทย จะเป็นระบบของวารสารวิชาการไทยที่มีอยู่แล้วนั่นเอง แต่จะมีการจัดการระบบ เพื่อส่งเสริมให้วารสารเหล่านี้รัชใช้สังคมไทยอย่างคุ้มค่าภาคภูมิใจ

เวลานี้วารสารวิชาการไทยไม่ได้รัชใช้ความก้าวหน้าทางวิชาการของสังคมไทยอย่างคุ้มค่า ใครที่ไม่เชื่อข้อสรุปนี้โปรดอ่านผลงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาดัชนีผลกระทบการอ้างอิงของวารสารวิชาการภายในประเทศ” ที่เว็บไซต์ของ สกว. www.trf.or.th

การจัดการระบบวารสารวิชาการในมุมมองของผม จะเป็นเสมือนการจัดการระบบนิเวศของป่า คือ ป่าจะต้องประกอบด้วยพืชพรรณนานาชนิด ระบบวารสารวิชาการก็เช่นเดียวกัน จะต้องประกอบด้วยวารสารหลากหลายรูปแบบ และหลากหลายระดับคุณภาพ โดยที่ระบบการจัดการจะช่วยให้เห็นชัดว่า วารสารใดอยู่ ณ ตำแหน่งใดของระดับคุณภาพ ภายใต้มุมมองที่หลากหลาย

เป้าหมายของการจัดการระบบคือ การเปลี่ยนวัฒนธรรมในวงการวิจัยหรือวงการวิชาการไทย ไปสู่วัฒนธรรมคุณภาพและประโยชน์ใช้สอย โดยมีการจัดการระบบให้มองเห็นเกณฑ์คุณภาพ (ที่หลากหลาย) ร่วมกัน

ระบบดังกล่าวคือ TJCI (Thai Journal Citation Index)

วารสารวิชาการไทยที่เข้าสู่ระบบ TJCI เป็นการเข้าโดยสมัครใจ และเปิดรับทั้งหมด ไม่มีการคัดออก ถ้าวารสารนั้นมีการจัดการเข้าเกณฑ์ของ TJCI, ยอมรับที่จะเปิดเผยข้อมูลด้านการจัดการเพื่อการตรวจสอบระบบ, และยอมรับที่จะปฏิบัติตามเกณฑ์จริยธรรมที่กำหนดร่วมกัน

ทุกปี ผู้จัดการ TJCI จะเปิดเผยดัชนี TJIF (Thai Journal Impact Factor), TAIF (Thai Application Impact Factor) ซึ่งสะท้อนภาพของการประยุกต์ใช้ผลการวิจัย และดัชนีอื่น ๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือสะท้อนคุณภาพในหลากหลายมุมมองของวารสารแต่ละวารสาร และของระบบ “วารสารวิชาการไทย รัชใช้สังคมไทย” ทั้งระบบ

ระบบ TJCI จะช่วยให้นักวิจัยไทยแต่ละคนสามารถคำนวณ TIF, และ TAIF เฉลี่ยของตนได้ รวมทั้งสามารถรวบรวมจำนวนครั้งที่ตนได้รับการอ้างอิงในวารสารวิชาการไทยที่อยู่ในระบบ TJCI ได้เหมือนกับรวบรวมจากระบบ ISI และผู้จัดการระบบตำแหน่งทางวิชาการ ระบบคัดเลือกบุคคลเพื่อให้รางวัลนักวิจัยดีเด่น นักวิทยา

ศาสตร์ดีเด่น นักเทคโนโลยีดีเด่น ก็สามารถค้นข้อมูลเหล่านี้เอาไปใช้ประโยชน์ได้ แหล่งทุนวิจัยที่ต้องการตรวจสอบระดับความสามารถของนักวิจัยก็สามารถตรวจสอบได้จากฐานข้อมูลนี้

ผู้จัดการระบบ TJCI จะต้องจัดให้มีการวิเคราะห์คุณภาพของการอ้างอิงในวารสารแต่ละวารสาร เพื่อให้เป็นที่รู้จักว่าการ “โกง” ด้านการอ้างอิง เพื่อให้ค่า TJIF ของวารสารของตนสูงขึ้น หรือไม่

นอกจากนั้น ผู้จัดการระบบ TJCI คงจะต้องประชุมปรึกษาหารือกับบรรณาธิการของวารสารในเครือข่าย ทำความตกลงข้อกำหนดจริยธรรมร่วมกันว่าจะไม่กระทำการใดบ้าง ที่จะทำให้ความน่าเชื่อถือ และความแม่นยำของระบบ TJCI ลดลง

วารสารวิชาการที่มีอยู่ในปัจจุบัน น่าจะต้องปรับตัว ปรับปรุงรูปเล่ม ปรับปรุงรูปแบบการทำงาน และปรับปรุงรูปแบบการนำเสนอ เพื่อให้หน้าอ่าน และมีสาระกระตุ้นความคิด กระตุ้นการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ กระตุ้นแนวทางวิจัยเพิ่มเติม รวมทั้งกระตุ้นการถกเถียงแลกเปลี่ยนระหว่างนักวิจัยหรือนักวิชาการ รวมทั้งผู้ดำเนินการด้านต่างๆ ที่ต้องการความรู้ความเข้าใจใหม่ๆ ไปใช้ปรับปรุงกิจการของตน

นวัตกรรมในการจัดทำวารสารวิชาการไทยให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างแท้จริง กล่าวได้ว่า มีมากมายยอเนกอนันต์ ยกตัวอย่างง่ายๆ ตีพิมพ์บทความวิจัยคู่กับข้อวิพากษ์บทความดังกล่าว ถ้ารู้จักทำอย่างสร้างสรรค์ จะก่อความคึกคักในหมู่ผู้อ่านเป็นอย่างยิ่ง ลองยกอีกสักตัวอย่างก็ได้ ฝ่ายจัดการวารสารดำเนินการในเชิงรุก แทนที่จะรอให้มีผู้เสนอต้นฉบับ ทางฝ่ายจัดการทำงานเสาะหาผู้ทำงานวิจัยเรื่องที่สำคัญต่อประเทศ หรือต่อบางส่วนของประเทศ และเชื้อเชิญให้เขียนลงในวารสาร โดยทางวารสารมีวิธีสร้างแรงจูงใจในรูปแบบที่ผู้ได้รับเชิญปฏิเสธไม่ได้ เช่น ช่วยสร้างความ “ดัง” ของผลงานและเจ้าของผลงานดังกล่าว

หน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการวิจัย อาจทำความตกลงกันในการช่วยกันสร้างวารสารวิชาการในรูปแบบใหม่ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพสูงและมีความสำคัญโดยตรงต่อประเทศ ในลักษณะที่เน้นการเชื้อเชิญให้เขียนในรูปแบบของการปริทัศน์ (review) ผลงานวิจัยของตน หรือรวมทั้งของผู้อื่นในประเทศไทย และต่างประเทศ มุ่งหวังให้เกิดผลกระตุ้นการประยุกต์ใช้ความรู้ และการต่อยอดความรู้ดังกล่าว ดังนั้นผลการวิจัยที่มีนวัตภาพ (originality, novelty) สูง และเคยนำไปตีพิมพ์ในวารสารวิชาการนานาชาติแล้ว ก็สามารถนำมารายงานในวารสารวิชาการไทย รับผิดชอบต่อสังคมไทยประเภทนี้ได้ โดยอ้างอิงรายงานแรกของตนไว้ด้วย บรรณาธิการของวารสารแนวนี้ สามารถใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หาวิธีการกระตุ้นการถกเถียงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิชาการที่ทำงานวิจัยในเรื่องเดียวกัน หรือต่างเรื่องแต่เกี่ยวข้องกัน หรืออาจช่วยเพิ่มมุมมองที่หลากหลายขึ้น โดยยึดหลักว่า จะต้องคิดหาวิธีอยู่ตลอดเวลาที่จะให้วารสารนั้นเป็นเครื่องมือกระตุ้นการใช้ความรู้และการสร้างความรู้ในสังคมไทย

วารสารในกลุ่มนี้ อาจเรียกว่า เป็นวารสารทุติยภูมิ (secondary journal) ไม่มุ่งตีพิมพ์ผลการค้นพบใหม่ แต่มุ่งปริทัศน์งานวิจัยด้านต่าง ๆ ในประเทศ วารสารกลุ่มนี้ก็มีชื่อในทำนอง Recent Advance in, Progress in, หรือReview และอาจมีแนวทางการจัดเรื่องในเล่มที่แตกต่างกันออกไป อาจเป็นแบบอิสระคละเรื่อง หรือแต่ละฉบับมีหัวเรื่องใหญ่ (theme) เฉพาะ ทุกบทความในฉบับเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหัวเรื่องใหญ่นั้น เช่น เราอาจมีวารสารทุติยภูมิไทย รับผิดชอบต่อสังคมไทย เกี่ยวกับการผลิตด้านเกษตรกรรม 1 วารสาร อาจให้ชื่อว่า “เกษตรกรรมปริทัศน์” (Agriculture Review) ตีพิมพ์เผยแพร่ในเบื้องต้นปีละ 4 ฉบับ คณะบรรณาธิการอาจวางแผนล่วงหน้าไป 2-3 ปี ว่าจะมีเล่มที่ว่าด้วยเรื่องอะไรบ้าง เช่น อาจมีเล่มที่ว่าด้วยเรื่องดิน น้ำ มะม่วง ลำไย ปุ๋ย เครื่องจักรกลเกษตร สุขภาวะของเกษตรกร เป็นต้น มีการวางแผนว่าแต่ละเล่มจะมีเรื่องอะไรบ้าง และจะเชิญใครเป็นผู้เขียน โดยจะต้องมีแนว (guideline) ของการเขียนให้แก่ผู้เขียน เช่น (1) ต้องประมวลผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยนำมาอ้างอิงให้ครบถ้วน แต่เลือกเฉพาะที่มีคุณภาพสูงน่าเชื่อถือ (2) ประมวลและอ้างอิงผลงานในประเทศอื่นด้วย เพื่อประกอบให้เห็นทิศทางและความก้าวหน้าของงานวิจัยด้าน

นั้น ๆ รวมทั้งชี้ประเด็นโจทย์วิจัยที่ควรดำเนินการเพิ่มเติม (3) ทัศนคติผลงานให้มีความทันสมัย คือ จนถึงวันที่เขียนบทความปริทัศน์จบ (4) ต้องใช้เวลาเขียนและประเมินต้นฉบับไม่นานเกินไป เพื่อให้คงความทันสมัย

วารสารทูตวิทยุไทย ราชบัณฑิตยสถาน อาจผนวกกับเครื่องมือนำเสนอและตกแต่งเปลี่ยนแปลงในรูปแบบใหม่ คือ e-Journal ซึ่งอาจใช้เป็นกลไกเสริมสำหรับใช้ช่วยทำให้กลไกประเมินตรวจสอบคุณภาพของต้นฉบับและการตกแต่งเปลี่ยนแปลงข้อคิดเห็นและข้อมูลมีความกว้างขวางและรวดเร็วขึ้น ก่อนที่จะนำบทความลงพิมพ์เป็นฉบับพิมพ์ตามปกติ โดยบรรณาธิการอาจพิจารณานำเอาข้อวิพากษ์วิจารณ์ ของผู้ประเมินต้นฉบับลงพิมพ์คู่กันก็ได้ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นมุมมองที่หลากหลาย

e-Journal อาจเป็นชนิดที่เป็นวารสารอิเล็กทรอนิกส์ล้วน ๆ ไม่มีการพิมพ์เป็นฉบับกระดาษเลยก็ได้ แล้วแต่ผู้จัดทำจะเห็นความเหมาะสม

การจัดการวารสารทูตวิทยุไทย ราชบัณฑิตยสถาน สามารถมีลูกเล่นได้มากมาย เพื่อตอบสนองผู้อ่านและกระตุ้นความคึกคักของวงการวิชาการในสาขานั้น ๆ กระตุ้นการใช้ความรู้ในกิจกรรมนั้น ๆ และสร้างการยอมรับผลงานวิชาการคุณภาพสูง สร้างการยอมรับนักวิจัยที่มีผลงานคุณภาพสูง

หลักการสำคัญที่สุด 4 ประการ สำหรับวารสารวิชาการทูตวิทยุได้แก่ (1) คุณภาพ (2) การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย (ที่มีหลักฐานข้อมูลน่าเชื่อถือ) (3) การไม่ถือค่ายถือสี และ (4) ความเร็ว (speed) ในการดำเนินการ.
